Interferenţe generice

Lăcrămioara PETRESCU

Genul literar este susceptibil de transformări şi chiar de transmutaţii, ceea ce evidenţiază strânsa legătură între paradigma generică şi dinamica fenomenului literar. Deşi normat, genul admite reconfigurări periodice, datorate fie iniţiativelor estetice insurgente, fie expresiei inclasabile a unei opere literare, fie recontextualizării ideologice explicite, în programe sau manifeste estetice novatoare. Istoria genului marchează momente de ruptură sau discontinuitate estetică, de canonizare a unor forme iniţial neparadigmatice. În sens larg, genul este o convenţie asumată creator. *Intergenul* este o realitate estetică datorată interferenţelor generice, amestecului de forme şi caracteristici nespecifice unei clase logice sau analogice, care grupează opere de acelaşi tip. Intergenul se poate obţine prin manipularea globală a trăsăturilor pertinente ale genului, precum în cazul poemului „eroi-comic", atestat din Antichitate, prin modificarea parţială a unor trăsături generice, ca în formele paradoxale ale „romanului-poem" (Tudor Arghezi), „romanului dramatic" (numind un gen de teatru nereprezentabil, în concepţia lui Camil Petrescu), teatrului intergen poetic, sau teatrului scris exclusiv sub forma didascaliilor, pantomima (Lucian Blaga, *Înviere*). În constituirea zonei de interval, de indeterminare faţă de genul canonic, contează raportul dintre implicatele estetice ale genului şi dominanta nespecifică. Se realizează, astfel, secundariatul formei canonice. De ordinul intergenului pot fi considerate şi creaţiile în regim ludic (parodia) sau grav (distopia, antiutopia), care au în comun caracterul relaţional şi totodată negator faţă de o formă dată. Discreditarea genului prin exces, mimetism stilistic ironic, ori prin răsturnarea semnificaţiilor ideologice caracteristice favorizează ivirea *intergenului* literar. Într-o perspectivă adecvată, oferită de poetica discursului literar sau de stilistică, aceste forme intermediare cunoscute în istoria literaturii pot înfăţişa coerenţa unei strategii perceptibile.

Constituit şi definit prin categorii estetice vizibile, prin trăsături minimale, obligatorii şi verificabile, utilizate frecvent, genul este un sistem deschis. Înţeles ca domeniu al expresiei literare caracterizate de o anumită autonomie stilistică, genul reflectă mijloacele unui limbaj recognoscibil[1]. Că este vorba despre modalităţile reprezentării, de

[1] Vezi Cohen, Ralph, *History and Genre*, "New Literary History", vol. XVII, no 2 (1986), p. 203-218; Combe, Dominique, *Les genres littéraires*, Paris, Hachette Supérieur (Contours littéraires), 1992;Fowler, Alastair, *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*, Cambridge M. A, Harvard University Press, 1982; Genette, Gérard, *Fiction et diction*, Paris, Seuil (Poétique), 1991; Genette, Gérard, *Des oeuvres et des genres*, in *Figures V*, Paris, Seuil (Poétique), 2002; Genette, Gérard et al., *Genres*, in «Poétique», no 32 (novembre 1977), p. 389-489 (Gérard Genette, *Genres, types, modes*; Karlheinz Stierle, *Identité du discours et transgression lyrique*; Michel Beaujour, *Autobiographie et autoportrait*; Jean-Loup Bourget, *Ni du roman, ni du théâtre*; Susan Suleiman, *Le récit exemplaire*); Genette, Gérard et al., *Théorie des genres* (Karl Vietor, *L'histoire des genres littéraires*; Hans Robert Jauss, *Littérature mediévale et théorie des genres*; Gérard Genette, *Introduction à l'architexte*; Wolf Dieter Stempel, *Aspects génériques de la réception*; Jean-Marie Schaeffer, *Du texte au genre. Notes sur la*

BDD-A785 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:16 UTC)

narativitate sau de lirism, genul comportă capacitatea de a le pune în evidență, ca predicate estetice. Taxinomiile estetice, al căror prim rol constă în a delimita tipuri de discurs sau limbaje ale artei în genere, constituie, în acelaşi timp, modele *sui generis*, proiecții obiectivate ale unei materii artistice pe cale de a se ivi. A descrie tipologia discursurilor literare de gen înseamnă, în bună măsură, a face istoria lor. Niciodată închis, sistemul normelor generice implică şi varietatea aleatorie a expresiilor artistice individuale, dovedindu-se a fi un spațiu în acelaşi timp experimental şi tradițional, guvernat de constrângeri esențiale. Regulile jocului estetic, cele care modelează afirmarea noilor naturi creatoare, sunt urmărite sau nu, fără ca această alegere să afecteze sensul normativ al formei literare implicate: genul. O epopee scrisă în stilul comediei, sau invers, creează efectul rizibil, datorat inadecvării şi transgresiunii genului propriu, dar aceste *transcendențe* (G. Genette) au fost mereu posibile, de la Homer la Voltaire şi mai departe. Pentru autorul *Figurilor*, existența însăşi a acestor forme hibride presupune o conştiință generică foarte accentuată, iar efectele – comice sau nu – țin cu exactitate de transferul – la fel de conştient, deliberat, al trăsăturilor generice în afara sferei lor obişnuite. Principiul ilustrat de aceste exemple comune este ceea ce teoreticianul (în *Des oeuvres et des genres, Figures V,* Paris, Seuil, coll. Poétique*,* 2002) numeşte *relativitatea generică*, presupunând, în consecință, relativismul valorii estetice asociate unei clase logice sau unei grupări analogice de texte, pe care conştiința auctorială şi/sau lectorială le recunoaşte drept *genuri*. Estetica clasică tratează în termeni de convergență generică ansamblul de trăsături care defineşte o operă, încadrabilă tipologic într-o serie fixată prin norme interne ale genului. O anumită trăsătură nu poate fi judecată drept adecvată sau inadecvată decât relativ la clasa pe care restul caracteristicilor operei o presupune. Categoria genului este, în sens larg, normativă, iar pertinența trăsăturilor integratoare este o chestiune de context, aşadar probând relativismul generic. Reflecția asupra dinamicii genului literar este susținută de cercetări fundamentale, precum cele datorate astăzi multor autori de notorietate în spațiul european: Tzvetan Todorov, Jean-Marie Schaeffer (*Du texte au genre. Notes sur la problématique générique*, Paris, Seuil, 1986; idem, în *Genres littéraires*, *Dictionnaire des genres et notions littéraires*, Paris, Albin Michel / Encyclopædia Universalis, 1997, p. 339-344; Jean-Marie Schaeffer, *Qu'est-ce qu'un genre littéraire?*, Paris, Seuil, Poétique, 1989), Antoine Compagnon, *Introducere în teoria genurilor*, lecții ținute în 2005 la École Normale Supérieure, Marielle Macé (*Le Genre littéraire*, Flammarion, Paris, 2004), Michel Murat (*Le Coup de dés de Mallarmé – un recommencement de la poésie*, Paris, Belin, collection L'Extrême contemporain, 2005), François Nourissier (*Dictionnaire des genres et notions littéraires*, ed. revăzută, 2001). În spațiul american, fundamentală este contribuția lui Alastair Fowler (*Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*, Cambridge MA, Harvard University Press, 1982), citată în majoritatea cercetărilor ulterioare, datorită perspectivei speciale axate pe observarea transformărilor generice.

problématique générique, Paris, Seuil, 1986; Hamburger, Kate, *Logique des genres littéraires*, trad. din germană de Pierre Cadiot, prefață de Gérard Genette, Paris, Seuil (Poétique), 1986; Heinrich, Nathalie, Schaeffer, Jean-Marie, *Art, creation, fiction. Entre sociologie et philosophie,* Editions Jacqueline Chambon, Collection «Rayon Art», 2004; Hernadi, Paul, *Beyond Genre: New Directions in Literary Classification*, Ithaca NY, Cornell University Press, 1972; Macé, Marielle, *Le Genre littéraire*, Flammarion, Paris, 2004.

BDD-A785 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:16 UTC)

Integrată tendinţei actuale de specializare a cercetării pe arii secvenţiale, incluzând aspecte neabordate sau parţial relevate în studiile de până acum, investigarea în profunzime a unor zone de interferenţe generice, care au făcut posibilă constituirea formelor atipice în literatură, rezervă un domeniu încă neexplorat. Dacă înscrierea generică este o iniţiativă estetică în sine, având drept scop asumarea, până la confirmarea într-o nouă expresie individuală, a caracteristicilor constitutive de gen, redefinirea genului apare ca o tentativă legitimă de inovare a formei literare. *Intergenul* răspunde, noţional, realităţii operei care se situează, voit, în afara unor tipare recognoscibile, validate de istoria literară a genului şi a speciilor asociate.

Manifestare de cele mai multe ori periferică sau ex-centrică, intergenul sfârşeşte prin a dobândi notorietate şi independenţă formală. Potrivit funcţiunii sale, intergenul poate reprezenta o manifestare tranzitorie, când precede, tatonează, anticipează o formulă novatoare de sine stătătoare. Discursurile de avangardă răspund acestei, pe de o parte, situări în afara modelului de notorietate/autoritate, iar, pe de altă parte, conduc spre instaurarea, în poezie, a unui sistem care a răsturnat toate obişnuinţele retorico-imagistice, stilistice şi figurale ale unui mod de existenţă a genului. Ecouri *intertextuale* şi practici *intergenerice* formează materia multor discursuri postmoderne, în literatură şi în alte arte. Era postmodernismului încurajează fundamental combinaţiile *intergenerice*, într-o manifestă „anxietate a influenţei", a încadrării, a confirmării, a repetiţiei unor *scheme* de autoritate formală. Istoria literaturilor înregistrează perioadele de criză a genurilor şi, în consecinţă, existenţa unor forme intermediare tranzitorii. Mai importantă este, însă, redefinirea genului în manifestările divergente, creatoare de modele antinomice. Un *intergen* prin excelenţă este *distopia*, sau *anti-utopia*, prin distanţare ironică faţă de modelul utopic şi discreditarea lui: utopiile şi heterotopiile constituie punctul de plecare al intergenului, prezent şi în literatura română de la Dimitrie Cantemir, autor al viziunii Cetăţii Epithimei, în *Istoria ieroglifică*[2], la I.D. Sîrbu în *Adio, Europa!* În literatura română, antiutopia prolifereaza fără ca modelul, utopia adică, să se fi manifestat. Antiforma există, aşadar, fără modelul pe care ar trebui să-l nege. De aceea antiutopia are un statut intergen, situându-se la limita dintre epic, ideologic, discurs politic etc. În literaturile vestice, antiutopia apare ca o relativizare firească a utopiei, datorită incongruenţei dintre lumea ideală propusă de utopie şi realitatea care contestă această ficţiune a perfecţiunii.

Studiul manifestărilor intergenerice este fundamental pentru a înţelege dinamica unei epoci literare, declinul sau resurecţia unor genuri, alegerile în constituirea canonului sau contextul şi discursurile estetice aferente.

Existenţa genurilor hibride este atestată din Antichitate. Amestecul, formele impure generic caracterizează manifestări precum poemul burlesc (mod narativ/conţinut comic), sau poemul eroi-comic (hibrid de stil epic şi de conţinut „vulgar" – precum *Batrahomiomahia*). Caracteristica acestor hibridări pe care le vedem limpede ca *intergenuri* este, în opinia lui G. Genette, manipularea *globală* a genului iniţial, pe care-l transformă prin amestecul trăsăturilor, conferind prevalenţă celor non-pertinente, specifice altor genuri sau altor registre expresive. Tema, modul, stilul, metrul sunt definitorii pentru gen când concordă cu tiparul şi sunt percepute împreună. Combinaţia

[2] Cf. Elvira Sorohan, *Înşelătoarea cetate. O antiutopie*, în *Singurătatea scriitorului*, Iaşi, Editura Universităţii „Aexandru Ioan Cuza", 2004, p. 24-45.

BDD-A785 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:16 UTC)

lor într-o nouă manieră conduce spre un nou tip, cu funcţie, în general, ludică sau experimental provocatoare. G. Genette insistă asupra faptului că, o dată operate, transformările fixează un hibrid stabil, pe care-l putem numi însă un *intergen* coerent. E de amintit că autorul inventariase amplu, în *Palimpsestes. La littérature au second degré* (1982), cazurile de transcendenţă generică, situându-le, însă, la nivelul *textului* şi al relaţiilor acestuia cu obiecte estetice din clasa lui concretă. Scriind despre relaţiile de transcendenţă textuală, despre *hipertext* şi *hipotext*, despre sensul transformărilor structurale, G. Genette situa problema în termenii *retoricii restrânse,* pe care o reprezintă direcţia poeticienilor actuali. Cu alte cuvinte, *imanenţa* structurii *obiective* a textelor implicate în mişcările transgenerice resoarbe efectele, perceptibile în toată evoluţia ulterioară a formei hibride, sau, dimpotrivă, meteorismul/unicitatea, singularitatea unor iniţiative transgenerice punctuale. Literatura de grad secund, aşadar, (se) autocizează în mod creator, ilustrând atât confirmarea unor canoane, cât şi depăşirea lor în sens generic, dar cu argumente excerptate din practica şi stilistica textului. Chestiunea generică propriu-zisă fusese expusă în *Introduction à l'architexte*, unde şeful şcolii poeticienilor francezi avansa termenul relaţional de *arhitext*, introducând o dimensiune diacronică perspectivei care descrie textul în limitele imanenţei operei, ca obiect. Definind *genul* drept *arhitext*, G. Genette acomoda mai multe constante şi componente ale unui tipar cu multiplă reprezentare. Considerăm, însă, că *intergenul* include, simultan, expresia unei conştiinţe a arhitextului şi intenţia redefinirii lui. *Intertextualitatea* este implicată în măsura în care recontextualizarea unui gen implică citarea, în cheie ludică sau gravă, a modelului. Despre variabilitatea formei generice şi existenţa fundamentală a unei logici generice transformaţionale vorbesc, schimbând abordarea tradiţională, lucrările discipolului lui G. Genette, Jean-Marie Schaeffer[3]. Direcţia va fi reintegrată de G. Genette, ulterior seriei de opere consacrate, după *Figures I-III*, raporturilor dintre limbajele artei. Revine, în *Des oeuvres et des genres*, parte semnificativă din *Figures V*, Paris, Seuil, Poétique, 2002, pentru a vorbi despre condiţionarea generică a formelor mixte. În spaţiul american, termenul *intergen*, forjat de Donna Lynn Mathews pentru o accepţie biologică, circulă şi prin intermediul metadiscursului estetic. „L'esprit créateur", revistă a Colegiului de Arte Liberale de la Universitatea din Minnesota, consacră vol. 33/1993 reflecţiei generice şi ancorării istorice a problemei în *Intergenres: Medieval French Literature*. Dimensiunea istorică a acestei perspective permite imaginea asupra perioadelor marcate de instaurarea intergenului. Contribuţiile recente în chestiunea intergenerică se axează pe studiul amestecului exclusiv (nici-nici), sau pe definirea intergenului drept „himeră a textului experimental". Autorii lucrării *Le Romanesque*, volum editat de G. Declercq şi M. Murat[4], nu vor folosi termenul în accepţiunea lui Jean-Marie Schaeffer (dimensiune ficţionalizată a perspectivei bovarice constitutive genului sentimental), ci în sensul acordat ansamblului de trăsături pertinente care, migrând în alte discursuri, le conferă natura intergenerică. La fel se întâmplă şi în cazul *poematicului* (tratat drept componentă a romanului matein într-o perspectivă stilistică implicând intergenul), la Mihai Zamfir,

[3] Jean-Marie Schaeffer, *Du texte au genre. Notes sur la problématique générique*, Paris, Seuil, 1986; *idem*, în *Genres littéraires*, *Dictionnaire des genres et notions littéraires*, Paris, Albin Michel / *Encyclopædia Universalis*, 1997, p. 339-344; Jean-Marie Schaeffer, *Qu'est-ce qu'un genre littéraire?*, Paris, Seuil, Poétique, 1989.

[4] G. Declercq: M. Murat ed., *Le Romanesque*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, 2004.

BDD-A785 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:16 UTC)

în *Cealaltă faţă a prozei*[5] (*Romanul şi poemul. Nucleul stilistic al* Crailor…). Abordarea fenomenelor de hibridare generică va face obiectul Colocviului internaţional de la Universitatea din Nisa, 2007. Consacrat lui Huysmans, în opera căruia genurile se amestecă, implicând transgresiunea modelelor romanului, poemului, autobiografiei, în combinaţii experimentale, sau explorarea genurilor marginale ca pantomima, colocviul privilegiază (conform apelului la contribuţii şi participare) dezbaterea teoretică pe marginea relativismului generic.

Studiul *intergenului* în literatura română este un subiect nevalorificat, în cercetările de până astăzi, altfel decât parţial-şi anume urmând liniile demarcatoare ale genurilor însele, pe care subiectul de faţă încearcă să le privească sub raportul acţiunii reciproce, de coalescenţă. Studiul interferenţelor generice este, de asemenea, un teritoriu reprezentat unilateral, în chestiuni punctuale de definire, situare şi descriere tipologică ale unei opere, ale unui registru stilistic, ale unui tip de discurs literar. Este, de aceea, posibilă trasarea unui tablou al genurilor şi speciilor supuse transformărilor sau transmutaţiilor generice, din mai multe perspective. La rândul lor, acestea indică o abordare originală în studiul fenomenului literar românesc. Perspectiva istorică va arăta, pe de o parte, evoluţia unei componente autoreferenţiale a intergenului, de poetică explicită şi de conştiinţă a inovaţiei formale. De la discursul prefaţial sau/şi paratextual din operele literaturii vechi, privitoare la introducerea, novatoare, a unor tipuri intergenerice, precum hibridul poemului eroi-comic, la elementele de configurare a dinamicii interferenţiale a genurilor, în diverse perioade ale literaturii (raporturile între canon şi opera neîncadrabilă: *romanul liric*, *proza poetică*, *intergenul* urmuzian *„bizar”*, *poezia experimentală* etc.), la speciile condiţional intergenerice, ca *antiutopia/distopia*, sau parodia, se poate urmări logica adoptării genului „impur”. Literatura română modernă oferă obiectul, neabordat până astăzi din această perspectivă, pentru analiza discursurilor *insurgente* în lirică (proiectele de avangardă), proză (intergenul *Paginilor bizare* ale lui Urmuz), teatru (denunţarea genului osificat în proiectul antigen/antiteatru, la autori precum Matei Vişniec), critica literară (cu o marcată componentă *intergenerică*, în discursul provocator şi de discreditare a genului, la Eugen Ionescu). Perspectiva stilistică va putea aduce, faţă de abordările anterioare de notorietate în studiul (nenumit astfel) al intergenului (Mihai Zamfir, despre *Poemul românesc în proză*, sau despre caracterul ambiguu al poeticităţii unui roman neîncadrabil, precum *Craii de Curtea-Veche*), dezvoltări inedite ale reflecţiei asupra dinamicii generice. Astfel, studiile privind *teatralizarea epicului*, datorate lui Vasile Popovici[6] (*Eu, personajul; Lumea personajului*) ar putea fi reperul existent, simetric, pentru interogaţia generică (încă inexistentă) privitoare la proiectul de *roman teatral* al lui Camil Petrescu. Sintagma autorului nu priveşte romanul, ca gen integrator, ci transformarea formei generice teatrale într-o creaţie dramatică nereprezentabilă, alcătuită din partitura didascaliilor. Intergenul implică aici o decizie auctorială, de eludare a funcţiei reprezentării scenice. L. Blaga realizează, şi el, prin extinderea didascaliilor în piesa (*pantomima*) *Înviere*, forma intergenerică a teatrului scris/nonverbal. Faţă de formele generice paradoxale, deschise

[5] Mihai Zamfir, *Cealaltă faţă a prozei,* cap. *Romanul şi poemul. Nucleul stilistic al* Crailor…, ed. a II-a, Cartea Românească, 2006, p. 41-51.

[6] Vasile Popovici, *Lumea personajului*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1997 [despre teatralizarea epicului]. Vezi şi Lăcrămioara Petrescu, *Scena romanului*, Iaşi, Editura Junimea, 2006.

BDD-A785 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:16 UTC)

experimentului textual, inovației postmoderne, studiile de caz, avansând soluții metodologice adecvate, pot contura o poetică a intergenului în literatura română. Semiotica discursului postmodern, caracterul deschis şi permisiv față de limbajele zilei, zonele de eterogenitate definitorii pentru estetica *puzzle* a tendințelor actuale, pot fi puse în relație cu prezența sau implicația voinței de transgresare a genului. Literatura celor mai importanți scriitori din „Şcoala de la Târgovişte" ilustrează, de pildă, tendința centrifugală în raport cu genurile consacrate.

Studiul formelor intergenerice, nerealizat într-o perspectivă unitară până astăzi, are toate datele pentru a fi profitabil cercetării literaturii române. Va prilejui intersectarea mai multor metode de analiză, complementaritate cerută de însăşi situarea obiectului între domenii de definiții canonice.

Generic Interferences

The literary genre is liable to transform or even through transmutations, processes which underline the tight connection between the generic paradigm and the dynamics of the literary phenomenon. Although the literary genre respects a set of rigid rules, it admits periodic reconfigurations, due to the upsurging aesthetical initiatives, to the outstanding and singulary expression of some literary works or to the explicit recontextualization into different ideological areas, various manifests, or unconventional and innovative bills of fares. The historical evolution of the literary genre is not a plane one, for its moments of great tension, aesthetical discontinuity and tearing are followed by the canonization of those forms which were initially unaccepted and rejected. In a broad sense, the literary genre is a convention complied with a very creative and free manner. Therefore, the inter-genre is an indeniable reality stemming from generic interferences, the melting pot of unspecific forms and features appertaining to logic or analogic classes, both of them gathering the same type of literary works.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
România

BDD-A785 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:16 UTC)